

МЕЂУНАРОДНИ АРБИТРАЖНИ КОНГРЕС У ПАРИЗУ. — У Паризу је од 11 до 13 маја 1961 одржан Међународни арбитражни конгрес који је организовао француски Комитет за арбитражу. На конгрес је позван релативно мали број држава са намером да се обезбеди ефикасност рада и лакше изналагање заједничких ставова и решења по питањима којима се овај Конгрес бавио, као и да се утру путеви за даље шире међународне састанке на овом плану. На Конгресу су учествовали представници Енглеске, САД, Француске, Италије, Белгије, Холандије, Савезне Републике Немачке, Шведске, Швајцарске, Турске, Грчке и Југо-славље.

Југословенску делегацију сачињавали су др. Милан Бартош, др. Михаило Константиновић, др. Александар Голдштајн, др. Славко Стојковић, др. Мирко Бесаровић, Александар КанIZARЕВИЋ и Ђорђе Лупшић.

Као што је то убичајено код оваквих конгреса, припремљени реферати по питањима којима се Конгрес бавио били су подлога рада Конгреса. Рад Конгреса био је подељен на четири комисије које су свој посао обављале у веома радној и конструктивној атмосфери. Скоро да није било учесника који није узимао реч и учествовао у дискусији а многи су то чинили и по више пута. Свака комисија је завршила свој дводневни рад доношењем резолуције које су садржавале жеље и препоруке Комисије и које су, пошто су прочитане и усвојене на завршној пленарној седници Конгреса, послате као препоруке Конгреса државама које су учествовале у његовом раду, као и разним међународним организацијама које се посредно или непосредно интересују или баве проблемима међународне арбитраже.

I. Прва комисија бавила се питањем „Аутономни и процедурални карактер компромисорне клаузуле. — Раздвајање ништавости ове клаузуле од ништавости главног уговора”. Реферат по овој теми поднео је Ф. Клајн (F. Klein, Швајцарска), а раду комисије је председавао Ж. Ело (G. Helleaux, Француска). — Референт је обрадио и указао на неколико важних питања. Теориски јасно уочени и изложени проблеми и богат упоредноправни преглед решења усвојених у правима појединих држава били су довољна подлога за дискусију о аутономности компромисорне клаузуле уопште, а посебно са аспекта међународног приватног права и њеног подвргавања закону различитом од онога који је надлежан за главни уговор, као и материјалној независности компромисорне клаузуле у односу на главни уговор и следствено томе о утицају неваљаности овога на компромисорну клаузулу и обрнуто. Ова и друга питања била су предмет веома плодних дискусија и корисних обсервација, с обзиром на различита решења која поједина права познају. Резултат рада ове комисије је било доношење препорука по најважнијим питањима.

Прва препорука је Конгреса да се компромисорна клаузула има сматрати аутономним споразумом странака чија ваљаност није подвргнута ваљаности главног уговора. Ово са разлога што компромисорна клаузула, која се налази у главном уговору странака, има своју специфичну функцију која има за циљ да омогући суђење путем арбитра спорова који би могли настати из таквог уговора, а у вези његове ваљаности, извршења или раскида.

Даље, заузето је становиште, засновано на аутономности компромисорне клаузуле, да су арбитра овлашћени, са резервом накнадне судске контроле, да провере своју инвестицију и да одлуче о постојању и ваљаности споразума о арбитражи.

Као практичан резултат ових закључака Конгрес је усвојио и препоручује једну компромисорну клаузулу као тип-модел, у циљу избегавања двосмислености и нејасности које се сада појављују код компромисорних клаузула. Ова клаузула гласи: „Сви спорови који могу настати из овог уговора, а у погледу његовог тумачења, извршења или раскида, биће решени путем арбитраже (са навођењем услова арбитраже). Под условом судске контроле ваљаности одлуке која буде донета, арбитри су квалификовани да решавају како о постојању и ваљаности споразума о арбитражи, тако и о постојању и ваљаности овог уговора, а у случају ништавости, раскида ил неважности, да се изјасне о последицама које из овога произилазе”.

II. Тема друге комисије је била „Уједначавање правилника о поступку арбитражних центара”. Реферат је поднео др. О. Глоснер (О. Glossner, З. Немачка), а раду комисије је председавао А. Боасари (А. Boissarie, Француска). — У реферату је указано на различитост арбитражних центара према њиховом карактеру и природи и с тим у вези и на различитост правилника о арбитражном суђењу. Посебно је указано на значај императивних прописа једне државе на правилник о арбитражном поступку једног арбитражног центра и на тешкоће које они представљају за усаглашавање правила поступка. Такође је истакнут велики значај и утицај узанси и обичаја у овој материји, који са своје стране спречавају жељено усаглашавање правила поступка. Но и поред свих ових препрека, треба тежити томе да правила поступка буду што еластичнија и шира. У том циљу су донете и конкретне препоруке, посебно што се тиче правила о покретању поступка, припреми расправе, расправи и одлуци:

а) Покретање поступка. Конгрес је усвојио и препоручио извесне принципе чије прихватање би посредно утицало на хармонизирање правила поступка. Тако у погледу тужбеног захтева „најпростија форма захтева може бити молба упућена препоручено арбитражном центру; садржински треба да прецизира као минимум идентификовање обе странке, граница арбитражног споразума, природу опора и предмет захтева”. У погледу одговора на тужбу: „његов рок, за који је пожељно да је што краћи, треба да се одреди у Правилнику арбитражног центра, могућношћу изузетног продужења из оправданих разлога; његова садржина, која треба да одговара оној из тужбе, може да садржи поред осталог и противтужбени захтев”.

б) Припрема расправе. И овде је истакнуто и усвојено неколико принципа чије би прихватање довело до усаглашења арбитражног суђења у овој његовој фази и то:

Арбитражни суд треба, било да је реч о арбитру појединцу или арбитражном већу, да буде лице које управља и руководи поступком.

2) Странке треба да писмено размењују мемоаре и закључке у року који одреди арбитражни суд.

3) Изузев претходног споразума странака, арбитражни суд одређује језик арбитраже, одлучујући, када томе има места, о преводима на језик сваке од странака.

в) Расправа. У погледу расправе предложени су следећи принципи на којима би требало да ова буде регулисана у Правилницима арбитражних центара: усменост расправе; утврђивање места расправе с споразумом странака, а ако овог нема од арбитражног центра; нејавност расправе; излагање захтева сваке стране преко професионално квалификованог заступника; лично присуствовање (факултативно) странака (ове могу, штавише, бити праћене њиховим техничким саветницима, и по одобрењу арбитражног суда лицима заинтересованим за спор); у случају непојављивања на редовно уручен позив, овлашћења арбитражног суда да евентуално води поступак, као контрадикторан; саслушавање сведока, позваних од једне стране или арбитражног суда; могућност арбитра-

жног суда да одлучи о стручном вештачењу о одређеним питањима; могућност за арбитражни суд да приступи, ако сматра могућим, покушају миреша; корисност вођења белешки о расправи, редигованих у форми коју пропише арбитражни суд.

г) Одлука. У погледу арбитражне одлуке, финалног акта арбитражног суђења, конгрес је препоручио следеће: да одлука буде донета у одређеном року, који може да буде продужен, ако томе има места, споразумом странака или од арбитраже; да се у одлуку унесе споразум о арбитражи и хронолошки ток поступка; изузев претходног споразума странака одређивање надлежног закона од стране арбитражног суда; образложење одлуке.

III. Трећа комисија бавила се темом „Стварање Међународног уреда или бироа који би био надлежан да одређује арбитраже, утврђује арбитражни поступак и региструје одлуке ради њиховог лакшег извршења”. Реферат је поднео П. Ј. Ван Омерен (P. J. Van Ommeren, Холандија), а раду комисије председавао Н. Персон (N. Pearson, Енглеска). Међународни арбитражни уред или биро, према реферату, није замисљен као једна нова институционална арбитража. То би требало да буде једно тело чија би најважнија улога била тамо где обе странке или једна не желе да се подвргну некој институционалној арбитражи. — По предмету рада ове комисије Конгрес је мишљења „да би било посебно стварање међународних уреда чија би се активност, територијално регионална, односила на омогућавање арбитражног суђења”. Такође су набројане и одређене функције које би ови уреди требало да врше.

IV. Четврта комисија је свој рад посветила питању „Проблем арбитраже између влада или лица јавног права и лица приватног права”. Реферат по овој теми је поднео Ж. Ведел (G. Vedel, Француска), а комисији је председавао др. М. Константиновић (Југославија). Рад ове комисије је био посебно интересантан, а дискусије плодне и значајне. Референт је истакао да постоје државе чије позитивно законодавство (на пример, Француска) не допуштају арбитражу између владе односно лица јавног права и приватних лица. Ово ствара знатне тешкоће за међународне економске односе у којима данас све чешће владе односно лица јавног права улазе у уговорне односе са приватним лицима. То је посебно случај када су у питању нове и неразвијене земље где функцију економског развоја држава преузима на себе. Како ове државе тешко пристају на судску надлежност судова држава чије су оне некад можда биле колоније, а арбитражно суђење није могуће, то се појављује велика препрека за здраве међународне економске односе, којима арбитража и арбитражно суђење свакако у многоме помажу. Тако интереси међународних економских односа захтевају да се из оних националних законодавстава где она постоји уклони ова препрека арбитражном суђењу. Посебно је јасно и отворено указао на стварни и прави значај и домаћај овога проблема и његову актуелност проф. Бартош, који је присуствовао раду ове комисије. — И по предмету рада ове комисије Конгрес је усвојио извесне препоруке у форми жеља. Основна препорука је да се „уклоне препреке које у извесним законодавствима још забрањују у принципу лицима јавног права да прибегну арбитражи”. С тим у вези је указано да не би требало исувише користити резерву уз члан II Женевске конференције од 26 априла 1961. која овлашћује „правна лица јавног права да ваљано закључују споразуме о арбитражи”, а која резерва, широко коришћена би могла да доведе до парализовања намере да се овај проблем као такав уклони из области међународне арбитраже.

У целини посматрано овај Конгрес је био веома користан радни састанак посвећен стварно најактуелнијим проблемима међународног арбитражног суђења. Ограничен број представљених држава чинио је још више важном и тешком улогу југословенске делегације и њених чланова који су присуствовали раду појединих комисија. Мишљења и предлози

југословенских делегата су увек са пажњом саслушани, јер се осећало да од свих присутних делегација једино је југословенска та која би могла да изрази став и мишљење свих оних непредстављених држава, посебно младих афричких и заиских држава, чије учешће у међународним економским односима сваки даном расте. А међународна арбитража је несумњиво један од феномена непосредно везаних за ове односе и стога њено што боље решење и регулисање интересује све.

Добросав Митровић

ПРОБЛЕМИ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ АДМИНИСТРАЦИЈЕ У ВЕЛИКОЈ БРИТАНИЈИ И БРИТАНСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ НАРОДА. — Овим проблемима посвећује свој бр. 16 за 1961 периодична публикација *Freedom and Science* (A Bulletin of the Committee on Science and Freedom, Manchester). Као што је већ истакао проф. Валдо (D. Waldo: *Administrative State*, New York, 1948), Американци и остали савезници у Првом светском рату били су веома изненађени кад се показало да је аутократски организован Кајзерова Немачка надмоћнија у ефикасности вођења рата од западних демократија. Све до тада је владало неприкосновено убеђење буржоаске науке да су демократија и ефикасност синонимни, тако да ефикасност — тај пробни камен сваког друштвеног поретка и облика политичког режима — до тада није привлачила скоро никакву пажњу. Толико изненађење, које нам данас изгледа доста наивно, покренуло је такву кампању против табуа поистовећивања демократије и ефикасности да је она прерасла у серију истраживања под којим условима и како се ове две категорије крећу заједничким путем.

Поготову је такво испитивање актуелно ако је његов предмет управљање универзитетом у данашњем свету који све више осваја наука, до тога освајања долази како кроз пораст утицаја њених установа и личности, тако, и још много више, кроз ове опсежније уздицање масе друштвених делатности и њихових носилаца, што их све више приближава научном нивоу. Кад се говори често, чак и на страницама дневне штампе, о владавини научника, сматрамо да ту владавину треба схватити више у другом смислу. С тим у вези је за нас поготову интересантна ова тема о управљању универзитетима у Великој Британији, због реформе нашег школства, у којој посебно место заузимају универзитети. Ови чланци, као и остали, могу нас инспирисати на увођење извесних мера, као и на одбијање других мера, односно њихово уклањање. Написи, који оцртавају универзитетско питање, интересантни су и са једног другог угла посматрања. Они, поред осталих извора, изазивају утисак да прети могућност да се оде у супротну крајност услед превеликог жртвовања ефикасности демократском идеалу. Када се на овакав пословно-организаторски, понегде штавише и на војнички начин расправља о „дитаделама” слобода мисли, не остаје много наде за доследну демократску идеју ових аутора у погледу других институција које изискују много већу брзину и усклађеност делатности. Примера ради навешћемо један одломак првог чланка „Проблем слобода и ефикасности на универзитету” А. П. Рауа (Row, бившег проректора Универзитета у Аделаиди, Аустралија, и бившег шефа установе за телекомуникациска истраживања, итд.): „Једна од неколико ствари може се десити када је ефективна власт у рукама широког тела људи. Најчешћи резултат је неинвентиван програм заснован на статус квоу и узајамној заштити [...]. Сећам се Сер Стафорд Крипса, како ми је 1945 говорио да никад више не би ушао у коалициону владу, јер кад велики број људи различитих погледа и интереса долази до споразума, оно о чему су одлучили нема никакве вредности. Најбоља ствар у погледу професионалног тела јесте да стварна власт дође у руке два или три мудра човека великог академског статуса и снаге карактера [...]. Из мог личног искуства произилази да сам сигуран да „Jodrell Bank Radio

Telescope", сада од међународне репутације, не би пре једне деценије била примљена као учесник Универзитета у Манчестру да није било [...] утицаја професора Bleketa [...] стварна власт у рукама тела од четрдесет, педесет или више професора од којих једва да је неко био изабран због своје умешности у администрацији, може изгледати да обезбеђује академску слободу и управљање од стране самих научника, али да ли је такав аранжман најбољи пут обезбеђења специјалних служби нације без злоупотребе средстава коју плаћају порески обвезници? Да ли је такав аранжман ефикасан? (с. 6). Даље, писац чланка се жали да говори о ефикасности у оквиру универзитета доводи до тога да се поборник ефикасности оптужује за прагматизам, као да је то деликт када се ради о јавним средствима. Највршњи отпор заточницима ефикасности пружају припадници такозваних универзитета „црвене цигље“, вероватно најстаријих енглеских универзитета који датирају још из Средњег века, као на пример Кембриџ. Противници гесла ефикасности тврде да било како изгледао проблем у теорији, у пракси овај систем академске слободе функционише добро. Аутор се не слаже с тим и настоји да на два примера образложи свој став.

Први пример је опадање изучавања које се врши по одељењима истог Универзитета што је неминовно под садашњим условима. Док су државне и индустријске установе прожете јединственошћу, дотле универзитетска истраживачка одељења пате од безбројних одбора и различитих тежњи. Отуда на високој школи научни рад постаје домен слободних часова или чак ферија. Томе се придружује неспојивост „тим-система“ са структуром отсека. Најдубљи узрок овакве ситуације јесте фикција да су наставна и научна делатност неодојиве. (За дискусију је колико је то тачно у погледу високих и средњих школа, пошто је солидан наставни рад специјално на универзитету немогућ без сталног рада на науци, као и обрнуто. — Уствари много веће мане средњошколске наставе једним делом произилазе, вероватно и због већих недостатака у погледу праћења науке код средњошколских наставника — А. С.).

Други пример се састоји у недостацима квалитета и врсте наставе. Аутор се слаже са идејом да је на универзитету настава важнији задатак од научног рада. Међутим, социјална револуција је довела на универзитет хиљаде младих људи којима више треба приближити ниво предавања и слично. Наставно особље, које је првенствено именовано због својих постојећих или перспективних резултата у науци, то до сада није могло да оствари. Оно једноставно за то није спремно.

У вези с тим писац се залаже за опште образовање и за његово ширење баш као један велики одговор на потребе које ставља на дневни ред социјална револуција нашег времена.

Пред крај чланка аутор подвлачи да је он писао о лошим појавама на универзитету, али да и добре постоје, само да пажњу треба усмерити на негативне процесе, због апатије која постоји у стваралачко-критичком смеру.

На том путу најбоља мера била би у одвајању ауторитативног руководства од професионалног академског скупа. То би се постигло образовањем малог тела академских људи, искусних и способних у управљању. Тамо где влада у сваком погледу једнакост свих руководилаца отсека и где експериментисање и новине зависе од гломазне групе људи противречних интереса и енергија, као и способности, — слобода показује осредњи општи резултат успеха на рачун пореског обвезника, студента и нације" — завршава аутор. (Веома занимљив је и ауторск начелан став према ефикасности и демократији, и с тим у вези њихов међусобни однос у социјалистичким земљама. Рау каже: „Оно што, поред проблема пуког одржања људске врсте [...] највише интересује земље са наше стране гвоздене завесе јесте како да уредимо наше послове да бисмо могли обезбедити и учврстити наш стандард живота а да наставимо да уживамо

повластице демократског друштва. Суштински проблем је како бити ефикасан и слободан, и ја верујем да је ово такође проблем са којим се сусрећу универзитети. Највећи део нас зна шта значи бити ефикасан и слободан, на пример у индустријској и јако насељеној земљи. Бити ефикасан значи произвести доста продајних добара на конкурентском тржишту; то значи да овако или онако морамо уложити адекватне напоре за наша телевизиска постројења и здравствене службе помоћу најбољих инструмената и доброг руковођења. Шта се подразумева под слободом — то је нејасније и без сумње да комунистичке земље имају одређене слободе које ми немамо. Можда је суштина слободе коју ми имамо у томе да поседујемо правно и друштвено усвојено право да можемо покушати да изменимо поредак правила који регулише наше животе и који исто тако често нужно ограничава наше слободе, као и да опозовемо људе који доносе правила, било да су они чланови парламента или локалних већа" (с. 3).

Следећи чланак Брајса Вилијемса (Brice Williams) „Г. Рау и ефикасност универзитета" је критички поглед на схватања дата у претходном напису. Писац сматра да се из искуства бившег проректора може извући више него што и он сам мисли. Неопходно је, при том, одвојити његово гледиште о неефикасности од резултата анализе узрока и последица које је он учинио.

Карактеристичан је пример у вези са ефикасношћу универзитета коју аутор даје већ на почетку чланка. На једној скорашњој конференцији о продуктивности један професор је био запитан „шта универзитети чине да би повећали своју продуктивност?" Чланови конференције, највећим делом инжењери, помислили су да је питање изразито шаљиве природе. Међутим, вероватно тако не мисле даваоци финансиских средстава за универзитет, јер кад је један од њих запитао руководиоца једне катедре како стоји ствар са билансом активе и пасиве и кад му је исти одговорио да то није могуће проценити, давалац је рекао: „Сматрате ли ви да ми морамо да дајемо сав тај новац а да никад не сазнамо шта се с њим дешава?"

Међутим, има ту и других питања у погледу којих би се могло дискутовати. Најпре удвостручавање броја студената (редовних) на британским универзитетима у времењу од 1920 — 1955, док се академско собоље отприлике утростручило. Какве су последице ових промена на квалитет студија? У погледу тог испитивања до сад нису чињени довољни напори. Највише наставника сматра да свако повећање наставног особља у односу на студенте представља задовољавајућу појаву.

Када се говори о заостајању универзитета за државним и привредним научним установама, онда, аутор сматра, насупротив Рауу, то не значи да је универзитет постао неефикасан. Напротив. То значи да су поменуте установе извукле на површину потенцијале научних капацитета за рад и индустрију. А то указује да су универзитети од прошлости одмакли баш у ефикасности формирања научника и инжењера. Исто тако, писац се не слаже са тврђењем Рауа да квалитетно научно истраживање има мањи замах на универзитету него у државним и привредним институцијама. Дисциплином и довољним финансиским средствима универзитети често успевају да савладају извојена изучавања у посебним институцима или одељењима Универзитета, која раде не водећи рачуна о могућностима узајамног коришћења постигнутих резултата.

Тakoђе се Вилијемс не слаже са идејом сепарације наставе и научног истраживања. То би највише дошло у обзир на после дипломским студијама. Свођење научног рада на слободне часове је по њему, лоша појава која долази због рђаве организације и уопште неповољне средине на универзитету. Премда је добро инсистирати на продуктивности универзитета, треба водити рачуна да је карактер универзитета сасвим различит од природе организације за постизање пословне добити. Исто тако,

треба истаћи да већина британских универзитета нису потпуно самоуправни.

Због свега тога Вилијемс је против стварања ауторитативног тела, како предлаже Рау, комитет профектора и декана са одређеном мером власти изнад професионалног нивоа који би распоређивао различите функције универзитета као што су настава и истраживање. Вилијемс се пита који степен власти Рау сматра као потребан. Вилијемс сматра да Рау тврди да би овај комитет требало да одлучује по свим академским проблемима у односу на оредње и високе школе. Међутим, Вилијемс мисли да би јак комитет са мање ауторитативним путевима делања (као што то и бива на неким универзитетима) веома добро послужио на великим универзитетима за координацију и зближавање факултета у чвршћу универзитетску заједницу.

Прилог Перси Смита (Percy Smith), поред делимичног слагања са приказаним излагањима, истиче да универзитет треба да буде организован више као заједница а мање као пословна корпорација, нарочито због принципа јавности.

Џорџ Полани (Georg Polany), уредник овог часописа, износи на почетку свог чланка „Високо образовање у Британији — предлог за јавно испитивање” као мото два цитата која су у ствари сасвим два супротна става о односима универзитета према друштвеној заједници. Пошто је Британска лабуристичка партија предложила јавно испитивање стања на универзитету и пошто је отворена дискусија о том питању, писац сликовито оцртава како су универзитети од Другог светског рата еволуирали од самодовољних приватних корпорација за потребе уске мањине у јавну службу. Питање је сад како се томе прилагодити. У одељку „Развитак универзитета и државно финансирање” анализира се проблематика универзитетског комитета за додељивање средстава. Такође је веома интересантан одељак у коме се расправља о односу државе и универзитета. У чланку се нарочито инсистира на проблему пораста броја студената и потреби за још већим његовим порастом на знатном развиту неуниверзитетских институција за високо образовање, на питању постизања њихове задовољавајуће релације према универзитетима, као и на указивању на неупућеност јавности у ова питања.

Ову збирку чланака сматрамо занимљивом и њено консултовање корисним за нас, нарочито у овом тренутку.

Александар Стојановић

МЕЂУНАРОДНА НАСТАВА УПОРЕДНОГ ПРАВА. — Веома интересантна и значајна појава нашег времена су све чешће и разноврсније форме универзитетске наставе која тежи да има међународни карактер. Интензитет овог карактера је различит, а његова ширина је обично у сразмери са прогресивношћу одређене универзитетске наставе. Национални универзитетски центри су добили тај карактер са појавом и могућношћу студирања странаца на домаћим универзитетима. Ова појава је све масовнија и има значајно прогресиван карактер. Но она има и својих недостатака и то, што је парадоксално, баш тамо где највише користи. Студенти држава у којима још не постоји или је тек у зачетку универзитетско образовање принуђени су да одлазе у друге, данас у овом погледу монополистичке земље и да тамо стичу заједно са домаћим студентима, под другим условима, одвојени од оредине којој припадају, универзитетско образовање. Разни утицаји којима су они за то време изложени могу да имају ванредно значајног а често и негативног дејства на њихово формирање, и поред иначе високог научног нивоа саме универзитетске наставе. А у области хуманитарних наука не треба пренебрегнути ни важан идеолошки утицај коме су непосредно или посредно подвргнути.

Појава и стварање националних универзитетских центара међународног карактера је једна даља етапа у међународном ширењу универзитетског образовања. Ови центри су по својој природи намењени првенствено или искључиво млађим факултетски образованим људима који у овим центрима стичу даља допунска знања и усавршавања. Поред организованог и специјализованог програма наставе и полагања завршних испита који слушаоцима доносе дипломе, које за сада нису стекле неки посебан статус, младим интелектуалним радницима, национално већ формираним, остаје довољно времена за лични и студијски рад и усавршавање.

Ова форма организације универзитетске наставе међународног карактера посебно је значајна за друштвене науке које су по свом давнашњем карактеру највише националне.

Сви ти центри, као што су они у Стразбуру, Хагу, Хамбургу, Торину, Нансију, Болоњи, Београду, иначе различити по карактеру, величини, сврси, па и степену међународног карактера, представљају користан оквир стручног и научног уздизања младих научних радника, као и исто толико корисних међусобних сусрета, упознавања и размена мишљења између младих људи разних политичких, верских и других убеђења. Но и поред свег значаја који ови универзитетски национални центри међународног карактера имају, остаје чињеница да су они национални по органима који их оснивају, издржавају и њима управљају, што све има одређених реперкусија на облик и садржину наставе, макар ова на први поглед изгледа потпуно слободна од националних утицаја. Ову „националност“ наставе показује и предавачки кадар, који је по правилу из земље у којој се налази центар.

На искуствима и манама ових, данас иначе најмногобројнијих и још увек најзначајнијих универзитетских центара међународног карактера, родила се идеја о вишој, следећој фази међународне наставе из области друштвених наука. Није свакако случајно да је ова нова идеја настала у области правних наука — у упоредном праву. Још 1954 изван број чланова Међународног удружења за правне науке се у Међународном комитету за упоредно право заложио за идеју стварања једног међународног центра за наставу упоредног права. Тај центар је имао да буде у што већој мери међународни и то како по слушаоцима који у њега долазе и по наставницима који на њему држе предавања, тако и по оснивачима и лицима која њиме управљају. Овако замишљен универзитетски центар требало је да представља једну вишу, „међународнију“ фазу у организацији међународне наставе друштвених наука, конкретно наставе упоредног права.

Тако је 11 априла 1958 створен Међународни универзитет за упоредне науке у Луксембургу који је почео са радом 11 августа 1958. Овај Универзитет требало је да обухвати више факултета за поједине хуманистичке науке, али је се задржало на оснивању и раду факултета за упоредно право и факултета за упоредну економију, с тим што је овај први имао за предмет све правне системе света, а други је остао регионалног карактера.

Упоредно право је свакако било погодно тле за стварање једног међународног универзитетског центра за његову наставу. Значај проучавања упоредног права, схваћеног било као самосталне научне дисциплине било као научног метода, јесте многостран и добро познат.

Међународни факултет за упоредно право у Луксембургу одржавао је до сада два пута годишње сесије које су обично трајале шест недеља (пролетња март—април, летња август—септембар). Сесије и њихов програм организовала је управа Факултета (на челу са деканом) састављена од професора и извесног броја личности делегираних од владе Луксембурга, која је обезбеђивала и новчана средства. После летње сесије 1960, због узајамног неразумевања и неслагања највећи број професора прекинуо је односе са овим Факултетом, оснивајући ново Међународно удру-

жење за наставу упоредног права, које је продужило започету наставу упоредног права оснивањем Међународног факултета за наставу упоредног права. Ово Удружење организовало је у току ове године две сесије, и то пролетњу у Мадриду и летњу у Хелсинкију. Ново стално седиште овог Факултета, почев од следеће сесије (март 1962), је у Стразбуру (Француска). Факултет у Луксембургу је и даље остао, с тим што није одржана пролетња сесија, а летњу је организовао са нешто мањим бројем слушалаца и мање познатим професорима.

Оваква ситуација у организацији међународне наставе упоредног права показује да с једне стране ова преживљава извесну, свакако привремену кризу, а са друге стране да су ова настава, њена потреба и досадашња искуства указали да је се она стабилизовала и да ће као таква и даље постојати. Два међународна универзитетска центра за наставу упоредног права, макар израсли из извесних сукоба интереса, жеља и људских слабости, ипак показују да се све већи број и професора и слушалаца интересују за ову наставу, поклања јој своје време, пажњу и добру вољу. Њихова будућа сарадња, до које ће свакако доћи, биће само један корак даље у развијању међународне наставе упоредног права, која је већ данас стекла стварне светске размере, као и упоредног права као таквог.

Настава упоредног права организована је на следећи начин. Познати професори разних грана права, а посебно компаратисти, долазе из својих земаља и држе програмом предвиђена предавања. Слушаоци су свршени правници из разних држава света. Настава се обавља кроз три семестра. Услов за упис у први је диплома националног правног факултета, а у наредне, диплома о успешно положеним испитима претходног семестра.

Предмети наставе у сваком од ових семестара разликују се и по форми и по садржини, а и између истих семестара у разним сесијама постоје такође разлике и то како због различитости предмета из којих се држе предавања, тако и због непрестане флукуације професора.

У првим почетним сесијама, било је мало лутања у погледу наставе упоредног права, али је данас она добила свој чврст и могло би се рећи, са извесним усавршавањима, коначан облик и оквир.

Први семестар, који је по правилу најпосећенији, посвећен је Уводу у упоредно право и уводу у велике светске правне системе. Поред ових сталних предмета постоје и други који се из сесије у сесију мењају.

Увод у упоредно право посвећен је основама ове правне дисциплине, њеном историјату, правној природи и схватањима која о њој постоје, као и нужности и користи изучавања упоредног права. У току првих сесија одржано је и више предавања о односу упоредног права и неких других грана права или правних дисциплина (упоредно право и унификација права, упоредно право и међународно приватно право, упоредно право и филозофија права, итд.). Предавања из овог предмета углавном су држали познати француски професори René David и René Rodière.

Увод у велике светске правне системе обухвата увод у романско право, увод у право *common law*-а и увод у социјалистичко право. У оквиру ових предмета излагане су основне концепције и дух сваког од ових правних система, са краћим освртом на историјат, основне правне институције, са посебним нагласком на оне својствене том правном систему. Посебно се посвећује пажња изворима права, организацији и улози судства и својини. У настави ових предмета учествовао је већи број професора. Увод у право *common law*-а излагали су професори С. J. Hamson (Енглеска) N. K. Lipstein (Енглеска), M. A. Kiralfy (Енглеска), D. Thompson (Енглеска), и други. Увод у романско право држали су професори A. Von Mehren (Енглеска), René David (Француска), K. Neumaier (Швајцарска), I. Kirch (Холандија), Garcia-Gallo (Шпанија), и други.

Предавања из увода у социјалистичко право била су посвећена социјалистичком праву уопште, његовим основама, карактеристикама и особеностима, као и уводу у права појединих социјалистичких држава. Предавања су држали С. Ф. Кечекјан (СССР), В. Т. Благојевић (Југославија), S. Rozmarun (Пољска), J. Hazard, (САД), Павлов и Туманов (СССР).

Као сталан предмет у овом семестру појављује се и Упоредно међународно приватно право. У оквиру овог предмета излаже се потреба и значај проучавања међународног приватног права на упоредноправном плану и врши се упоредноправно проучавање појединих института својствених овој грани права као и колизиона правила. Предавања су држали Н. Е. Yintema (САД), P. G. Validas (Грчка), F. Schwind (Аустрија), A. Ehrenzweig (САД), M. Graveson (Енглеска).

Један од сталних предмета на овом семестру је Увод у упоредно уставно право који предаје белгиски професор Ganhof Van der Mersch.

На првом семестру је одржан и низ предавања из предмета сродних или везаних за упоредно право, но то увек и углавном на једном информативном нивоу. Одржавана су по једно или два предавања, као, на пример, еволуција унификације права, савремена правна мисао, упоредно право и социологија, упоредно право и историја права, итд. Посебно је било покушаја да се као сталан предмет уведе увод у права Средњег Истока, који предмет је у више сесија и предаван.

Као факултативни предмети често су и на првом и на другом семестру држана предавања — уводи у права појединих држава. То су по правилу била предавања од једног или два часа, где су излагани основни подаци о правном систему једне земље, њеном уставном уређењу, изворима права, појединим гранama права, итд. На овај начин су до сада изложени основи националних правних система скоро свих европских и великог броја ваневропских земаља. Ова предавања нису стекла форму сталности, већ су држана *ad hoc* и то по правилу у току првих сесија. Ова форма наставе упоредног права није прихваћена јер се показала као исувише општа, а немогуће је слушаоцима одржати неограничен број оваквих предавања, посебно с обзиром на велики број држава и на временски период трајања једне сесије.

На другом семестру настава упоредног права има други облик. Основна форма наставе у овом семестру је да један професор држи низ предавања о појединим правним институцијама или питањима. Ова предавања имају чист упоредноправни карактер и служе као одлична илустрација примене упоредноправног метода у проучавању конкретних питања. Неке теме су се задржале кроз више сесија у наставном програму, док су друге предаване само у току једне сесије.

Наставни програм је подељен на наставу из области јавног права и наставу приватног права. Сваки слушалац се опредељује за једну или другу, чиме се омогућује већ извесна специјалност и задовољава већ формиран интерес слушалаца.

У овом семестру у току разних сесија најчешће су из области приватног права држана предавања о темама: грађанскоправна одговорност у упоредном праву, брак у упоредном праву, имовинскоправни режим у упоредном праву, наслеђивање у упоредном праву, уговори у упоредном праву, осигурање у упоредном праву, трговачка друштва у упоредном праву, трговачка купопродаја у упоредном праву, арбитража у упоредном праву, појам и границе приватне својине у упоредном праву, итд. Предавања су држали многи познати професори као, на пример, Т. Ascarelli (Италија), M. March (Енглеска), G. Marty (Француска), R. David (Француска), В. Wortley (Енглеска), Н. Müller (З. Немачка), K. Zweyaert (З. Немачка), Е. Kuden (Швајцарска), Sola Canizares (Шпанија), K. Neumayer (Швајцарска), А. Kiralfy (Енглеска) и многи други.

Из области јавног права такође је држан низ предавања. Најчешће теме предавања биле су извршна власт, јавна предузећа, неспорни административни поступак, административни уговори, законодавна власт, политичке партије, административно правосуђе, федерализам, појам законитости, обнародовање закона, административни спор, одговорност јавне власти, и излагања на упоредноправном плану. И овде су предавачи били познати професори као, на пример, P. Gaudemet (Француска), St. Rozmarun (Пољска), M. Flamme (Белгија), Б. Благојевић (Југославија), G. Langrod, (Француска), H. Puget (Француска), M. Thomson (Енглеска), V. Delvaux (Белгија), M. Letourneur, (Француска), E. M. C. Whinney (Канада), и други.

Настава на трећем семестру, завршном степену међународне наставе упоредног права, такође има свој посебан облик. У току семестра, у свакој недељи на наставном програму је један предмет — тема, о којој говоре разни професори са аспекта њеног регулисања у њиховом националном праву. То је систем колективних курсева и до сада су одржани ови курсеви на теме: стечај, организација банака, „Trust”, кривица и забрањени акт, јавне слободе, мисија и функције кривичног суђења, фузија трговачких друштава, еволуција својине на непокретностима, стабилност запослења, наметнути уговори, правосуђе из области радних односа, радио-дифузија и телевизија у јавном праву и правни режим инвестирања страног капитала.

На предавањима овог семестра узео је учешће велики број професора из целог света, специјалиста за поједина питања. Да поменемо само неке, као M. Ancel (Француска), A. Malstron (Шведска), T. Rotondi (Италија), J. Limpens (Белгија), J. de la Morandière (Француска), R. Houin (Француска), R. Goldschmidt (Венецуела), Кнар (Чехословачка), и многи други.

Поред предавања, професори су са слушаоцима држали колоквијуме на којима су постављана питања и вођене дискусије. На првом семестру као обавезна форма наставе постоје семинари којима руководе асистенти — млађи правници који су са успехом већ завршили ову тростепену наставу упоредног права.

На крају сваке сесије слушаоци полажу испите из предмета семестра на коме су били уписани и о томе добијају диплому која је услов за упис на следећи, виши семестар. Комисије за испите обично сачињавају по три професора из држава са различитим правним системима.

Слушаоци су људи различитог доба старости, углавном између 25 и 35 година, разних професија (универзитетски професори, асистенти, судије, адвокати, докторанди, правници-практичари из привреде и администрације); људи разних политичких и ових других убеђења. Па ипак сви они налазе заједнички језик, узајамно разумевање и поштовање, непосредно приближавање до сада углавном непознато правницима који, формиран у границама свога националног права, на међународном плану силом своје функције по правилу се налазе противстављени једни другима. Далеко од тога да ће ови сусрети младих правника то спречити за убудуће, али већ до сада постигнути резултати, као и опште искуство у овоме, показују да су зближавања на интелектуалном плану у младости чврст темељ дугогодишње међусобне сарадње која је несумњиво од интереса и за њихове државе.

У просеку, свакој сесији присуствује око 200 слушалаца из најразличитијих држава света. Тако је на последњим двама сесијама — пролетњој 1961 (Мадрид) присуствовао 251 слушалац из 42 државе, а летњој (Хелсинки) 180 слушалаца из 33 државе. У току те исте пролетње сесије држао је предавања 51 професор из 14 држава, а на летњој сесији 45 професора из 17 држава. Грубо рачунајући може се речи да је до сада овако организовану наставу упоредног права кроз разне семестре пратило око 1.500 слушалаца а да је наставу држало око 100 еминентних професора.

Управа Факултета је са успехом организовала повољну атмосферу за рад, међусобне контакте и све чинила да боравак слушалаца и про-

фесора буде што угоднији. Организоване су разне врсте сусрета са домаћим становништвом, које увек и свугде са симпатијом и гостољубивошћу срећу како професоре тако и слушаоце, који су са своје стране увек показивали да чине једно јединство, јер их је исти циљ сакупио, без обзира на њихову боју, расу или националност. За сву ту организацију и погодну атмосферу посебна заслуга припада ранијем декану а сада продекану проф. Soli de Canizares-у.

Посебна погодност за слушаоце из сиромашнијих и удаљенијих држава биле су стипендије, које су обезбеђивале половину или цео трошак боравка.

Југословенски правници су веома активно учествовали у овој организованој настави упоредног права. Предавања су држали др. Б. Т. Благојевић и др. Б. Златарић, а 17 југословенских правника су до сада присуствовали као слушаоци, од чега их је десет већ са успехом завршило испите на сва три семестра и добило *diplome supérieur en droit comparé*.

Непосредну и сталну сарадњу са југословенске стране је организовао Институт за упоредно право који у својој библиотеци има полиграфисана сва предавања која су одржана у току ове наставе, што представља свакако драгоцен најновији правни материјал из разних области права.

Добросав Митровић

РАД КАТЕДРЕ ЗА ГРАЂАНСКО ПРАВО. — Катедра је у току школске године одржала 19 седница на којима су се расправљала нарочито следећа питања: настава на општем и докторандском курсу (сада III ступњу студија), наставни програми предмета са I, II и III ступња студија, потребе Катедре за новим кадровима, путовање чланова Катедре у иностранство, питање вежби, предлагање за унапређење наставника у виша звања и сл. Катедра је значајну пажњу посветила наставним програмима за предмете: Породично право, Увод у грађанско (имовинско) право, Оулигационо право, Наследно право, Међународно привредно право, Грађанско процесно право и Ауторско право и право индустријске својине. За предмете Међународно привредно право и Ауторско право и право индустријске својине утврђени су први пут наставни програми, а такође су извршена усклађивања програма осталих предмета са наставним програмима ових предмета.

Настава је у току целе школске године обављана редовно и без застоја на свим предметима. Студентима са заосталим испитима и ванредним студентима пружена је значајна помоћ организовањем предиспитних вежби из Грађанског права I део. За ванредне студенте била је организована настава из Породичног права од прве половине децембра 1960 до краја школске године.

Поред наставе на општем курсу у школској 1960/61 години били су организовани, у оквиру наставе на III ступњу, и курсеви за слушаоце III ступња студија.

Општи семинар за грађанско право одржао је у току школске године 21 састанак. На овим састанцима су читани семинарски радови који су углавном били посвећени анализи одобраних случајева из наше судске праксе. Већи број радова који су били читани и дискотговани на састанцима семинара повољно су оцењени у смислу чл. 86 Статута факултета. Од марта месеца 1961 састанцима семинара присуствовали су и студенти III ступња студија, што је у многоме повећало број учесника у семинару. Рад у семинару је укључен у наставу III ступња. Семинаром је руководио шеф Катедре проф. др. М. Константиновић.

РАД КАТЕДРЕ КРИВИЧНОГ ПРАВА. — У току 1960/61 школске године, Катедра је одржала 15 састанака на којима су разматрана разна питања као: организовање III ступња наставе, наставни програми, организовање извођења вежби, довођење нових наставника и асистената итд.

Настава на општем курсу одржавана је редовно. Пред крај школске године организована је посебна настава за ванредне студенте.

Поступајући по одлуци Факултетске управе о организовању наставе на III ступњу, Катедра је крајем године организовала ову наставу из следећих предмета: Кривично право, Кривични поступак са Криминалистиком, Правна медицина, Криминологија са пенологијом.

Током школске године био је организован криминалистички течај који су посећивали студенти који су испуњавали услове одређене од стране Факултетске управе. Поред редовне наставе у оквиру овог течаја држане су и вежбе са студентима.

Састанци Општег семинара Катедре одржавани су редовно и на њима су читани и дискутовани радови докторанада.

У току школоке 1960/61 године неколико чланова Катедре учествовало је у раду Криминолошког института на обради појединих тема које се налазе у програму рада Института.

РАД КАТЕДРЕ ЗА ПОЛИТИЧКЕ НАУКЕ. — У току школске 1960/61 године Катедра је одржала 10 састанака. На овим састанцима Катедра је разматрала и решавала већи број питања која су била од интереса и значаја за рад Катедре и факултета у целини. Активност Катедре у протеклој школској години била је претежно усмерена на разматрање програма предмета I и II ступња, питања организовања наставе на III ступњу. Катедра је велику пажњу покљонила решавању кадровских питања, посебно због извршене реорганизације наставе, као и због постојања обавезних вежби на појединим предметима.

На Општем курсу редовна настава је извођена у складу са предвиђеним планом. У оквиру ове наставе одржаване су и вежбе на појединим предметима. Редовна настава је на извесним предметима обухватала и семинаре. У оквиру Катедре организоване су и стручне групе које окупљају студенте са различитих година. Тако су групе за Социологију и Уставно право одржале неколико састанака на којима су учествовали поред студената и предметни наставници и асистенти.

У летњем семестру организована је настава на III ступњу студија. Она је редовно одржавана.

На Општем семинару су редовно одржавани састанци из појединих предмета, на којима су студенти III ступња читали своје семинарске радове.

Катедра се посебно ангажовала у организовању Института за политичке науке.

РАД КАТЕДРЕ ЗА ИСТОРИЈУ ДРЖАВЕ И ПРАВА. — Катедра је у току школске 1960/61 године одржала 10 састанака на којима је разматрала различита питања из области унапређења наставе, новог наставног програма и посебно наставе III ступња.

Настава на Општем курсу из Историје државе и права и Основа римског права обављана је редовно у току оба семестра. Као и ранијих година, предавања су била боље посећена у зимском семестру када је било преко 800 слушалаца. Катедра је успешно организовала и поподневну наставу за ванредне студенте. На овим предавањима запажено је велико интересовање ванредних студената које се огледало не само у редов-

ном долажењу и пажљивом праћењу наставе, него и у постављању великог броја питања и живој дискусији. Такође су из предмета Катедре у протеклој школској години биле организоване вежбе са редовним студентима.

Општи семинар Катедре одржао је три састанка. На њима су читани и дискутовани радови докторанада. Руководилац Општег семинара био је др. Алберт Вајс.

Априла месеца 1961 отпочела је настава из историјскоправних наука на III ступњу.

Катедра је радила и на оснивању Института исторископравних наука. У редакцији Института, у припреми је колективан рад „Историја државе и права народа Југославије“.

РАД КАТЕДРЕ ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И МЕЂУНАРОДНЕ ОДНОСЕ. — У школској 1960/61 години, Катедра је одржала 13 седница на којима су разматрана ова питања: настава на III ступњу студија, наставни програми, програми вежби за студенте са заосталим испитима, одређивање тема за семинарске радове на III ступњу наставе, одређивање тема за студентске наградне конкурсе итд.

С обзиром на примену Статута факултета од 1958, у школској 1960/61 години, није било наставе из предмета Међународно јавно право на општем курсу. Међутим у току целе школске године, за студенте са заосталим испитима била је организована настава из овога предмета. За ове студенте су такође биле организоване и вежбе.

Катедра је одмах по увођењу наставе III ступња на нашем Факултету отпочеле са одговарајућом наставом.

Студентска стручна група за међународно право и међународне одnose одржала је у току школске године 10 радних састанака.

Преко целе школске године радио је Општи семинар на коме су читани радови докторанада и студената III ступња. Семинаром је руководио шеф Катедре проф. др. М. Радојковић.

РАД КАТЕДРЕ ЕКОНОМСКИХ НАУКА. — У току школске 1960/61 године Катедра је одржала 11 седница на којима су била расправљана питања као: наставни планови и програми, распоред наставника по предметима, испитивачи за поједине предмете, питање уџбеника, студентски наградни темати и сл. Настава на општем курсу као и вежбе одржаване су редовно и по унапред утврђеном плану. Вежбе су изводили асистенти Катедре тако да није било потребно ангажовати лица ван Факултета.

Увођење новог предмета — Привредни систем ФНРЈ, као и нов разматај предмета по годинама захтевали су да се у наставним плановима појединих предмета учине извесне измене како би се постигао потребан склад између предмета и како би била избегнута понављања.

Катедра је приступила извођењу наставе на III ступњу студија. Крајем школске године на Катедри су размотрена и прва искуства стечена у настави на III ступњу, па су у вези с тим учињене извесне примедбе и предлози упућени надлежним органима Факултета.

ОДБРАНЕ ДОКТОРСКИХ ДИСЕРТАЦИЈА НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ. — Мирослав Печујић, асистент Правног факултета у Београду, одбранио је 25 фебруара 1961 своју докторску дисертацију „Савремене социјалдемократске теорије о прелазу из капитализма у социјализам“.

Љубиша Лазаревић, асистент Правног факултета у Београду, одбранио је 25 маја 1961 своју докторску дисертацију „Положај младих пунолетњика у кривичном праву“.

Павле Николић, асистент Правног факултета у Београду, одбранио је 9 јуна 1961 своју докторску дисертацију „Скупштински систем владавине“.

Живота Јовановић, наставник Више управне школе у Београду, одбранио је 24 јуна 1961 своју докторску дисертацију „Организовање злочинчких удружења као посебан облик саучесништва“.

Јулијан Сутор, службеник Пољске амбасаде у Београду, одбранио је 1 јула 1961 своју докторску дисертацију „Питање неутралности после Другог светског рата“.

Владислав Поповић, виши предавач Правног факултета у Београду, одбранио је 18 јула 1961 своју докторску дисертацију „Изборни систем ФНРЈ“.

Вида Чок, асистент Института за упоредно право у Београду, одбранила је 4 октобра 1961 своју докторску дисертацију „Правни положај жене и Уједињене нације“.

ПРИМЉЕНЕ КЊИГЕ

- Драгољуб М. Трајковић: *Историја лесковачке индустрије, до Другог светског рата*. Београд, 1961, 64 с.
- Драгољуб М. Трајковић: *Немањина Дубочица, од најстаријих времена до ослобођења од Турака*. Београд, 1961, 118 с.
- Др. Адам П. Лазаревик: *Договорот за превоз според нашето стопанско право со специјален осврт на договорот за превоз по железница (Le contrat de transport dans le droit économique yougoslave)*. Скопје, 1959, 31 с. (Посебан отисак из *Годишњака на Правниот факултет во Скопје*, т. V — 1959).
- Др. Адам П. Лазаревић: *Суђење по слободном судијском уверењу и савести*. Загреб, 1960, 241—251 с. (Посебан отисак из *Зборника Правног факултета у Загребу*, год. X, бр. 3—4).
- Јанко Клеменц: *Привредна политика В. Британије, Француске, Италије, С. Р. Немачке*. Београд, 1960, Институт за меѓународну политику и привреду, 113 с.
- Живорад Јевтић: *Послератни развој чехословачке привреде*. Београд, 1960, Институт за меѓународну политику и привреду, 128 с.
- Едита Вајс: *Социјално обезбеђење у Југославији, Чехословачкој, Шведској и Великој Британији*. Београд, 1960, Институт за меѓународну политику и привреду, 137 с.
- Samim Khan: *An Introduction to Basic Democracy*. With a Foreword by H. E. Mr. A. K. Brohi. Karachi, 1960, Sentinel Publications, 108 pp. Price Rs 3. —
- Stefan Buczkowski: *Rola prawa cywilnego w uspołecznionym układzie gospodarki narodowej (Die Rolle des Zivilrechtes im sozialistischen Sektor*